

АНГЛІЙСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Запозичення лексики однієї мови іншою є закономірним наслідком мовних контактів в історії розвитку будь-якої мови. Якщо у минулому збагачення словникового складу німецької мови відбувалося переважно як запозичення з латинської, а пізніше — французької мов, то вже в XIX ст. джерелом нових поповнень стала англійська мова. Вона продовжує впливати на німецьку й нині.

Аналізуючи англійські запозичення, необхідно зауважити, що в англійській мові існують регіональні варіанти — британський, американський, канадський, південноафриканський, австралійсько-новозеландський. З другої половини XX століття особливого значення набуває американський різновид англійської мови, унаслідок чого йдеться більшою мірою про англо-американізм в сучасній німецькій мові. Для простоти опису або зі стилістичних міркувань, крім поняття «англійське запозичення», можуть уживатися синонімічні — «англо-американізм», «англіцизм», оскільки в рамках цієї статті розмежування варіантів англійської мови не є важливим.

Тема англійських запозичень німецької мови стала об'єктом вивчення для багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, і інтерес до цієї проблематики з часом не згасає, що свідчить про її багатоаспектність і невичерпність. Мова як явище багатогранне, що постійно розвивається, безперервно постачає лінгвістам новий матеріал для досліджень.

Оскільки процес запозичень істотно впливає на розвиток термінології, важливо виробити підходи, які можна застосувати для аналізу будь-якої субмови чи терміносистеми. Для цього маємо детально вивчити екстралінгвістичні передумови проникнення англійських термінів у німецьку термінологію та мову загалом, виокремити лексико-семантичні групи всередині термінології кожної субмови на основі її горизонтального розчленовування, запропонувати періодизацію процесу запозичення англійських термінів з огляду на розвиток науки.

Для аналізу англо-американських фахових термінів з погляду їх фонетичної, графічної, граматичної і структурної асиміляції беремо німецьку спеціальну літературу, загальні та спеціальні словники, періодичні видання відповідної тематики, а також науково-популярні статті з мережі Інтернет.

Матеріалом для дослідження служать наукові розробки у сфері термінознавства, теоретичні розробки з проблематики запозичень та термінологізації, спеціальні словники, монографії вітчизняних і зарубіжних фахівців, спеціальна література.

Для забезпечення достовірності результатів дослідження використовується діахронний і синхронний методи, соціолінгвістичний метод кореляції мовних і соціальних явищ, статистичний метод кількісних і процентних характеристик, метод структурного аналізу.

Результати структурного і лексико-семантичного аналізу англо-американських термінів у німецькій мові і виявлені закономірності їх асиміляції можуть бути використані для підготовки курсу лекцій з лексикології, термінознавства, науково-технічного перекладу, а також для подальшого аналізу проблематики глобалізації англо-американської термінології.

Практичне значення дослідження термінологізації англійських запозичень полягає в тому, що:

- на основі вибірки термінів зі спеціальної зарубіжної літератури акумулюється матеріал для створення галузевих словників англійських термінів німецької мови, призначених для фахівців, підприємців, науковців, перекладачів, викладачів і студентів;

- результати можуть бути використані для створення навчальних посібників, у підготовці перекладачів за професійним спрямуванням;

- результати соціолінгвістичного дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення термінологічних систем і прогнозування їх розвитку та мовних процесів загалом.

Учені вважають, що для однозначності комунікації при передачі фахових знань сучасна наука вимагає поглибленого вивчення питань формування термінологічних систем, семантизації термінів, їх стандартизації та реалізації в науковій літературі та науковій комунікації [3; 4].

Питанням запозичень, процесу їх термінологізації присвячено чималу кількість досліджень на матеріалі української, російської, французької і німецької мов.

Одні дослідники вважають елементами чужої мови одиниці різних рівнів мовної системи — фонетики, морфології, семантики, лексики, синтаксису і пропонують розрізняти фонетичне, семантичне, лексичне, морфологічне і синтаксичне запозичення. Інші розуміють під «запозиченням» як сам процес запозичення, так і запозичені лексеми [1; 2; 3; 5; 10].

Л. Блумфілд вважає, що запозиченням є певний вид мовних змін; він розрізняє: 1. запозичення понять культури; 2. «внутрішнє

запозичення», що відбувається внаслідок безпосередніх мовних контактів, обумовлених територіальною і політичною близькістю; 3. діалектні запозичення, що проникають у літературну мову з діалектів [3].

Іноді за допомогою терміна «запозичення» описується процес термінологізації слів загальнолітературної мови або — в окремих випадках — просторічних і жаргонних слів [10; 12].

Під запозиченням варто розуміти, перш за все, слово або словосполучення, які перенесені з однієї мови в іншу через мовні контакти і до певної міри асимілювалося в новому мовному середовищі.

Оскільки в статті йдеться про англо-американські запозичення в німецькій мові, доцільно зробити короткий огляд досліджень з даної тематики.

Англійські запозичення в німецькій мові відомі з XV століття. Багато лінгвістів обумовлювали їх появу значними суспільно-політичними подіями, зокрема Англійською буржуазною революцією та ін. Дослідники звертали увагу на стабільне зростання кількості англійських запозичень у німецькій мові. Наприклад, К. Хеллер вважає, що в 1862 році в німецькій мові існувало 148 англіцизмів, у 1899 році — 392 таких одиниць, у 1909 році — близько 900. Бродер Карстензен наводить такі дані: у трьох німецьких газетах за 1910 рік було зафіксовано 19 англо-американізмів, у 1930 році — 14 [13].

Інтенсивний приплив англо-американізмів спостерігався після Другої світової війни. Цій тенденції сприяв поділ території Німеччини на окупаційні зони, дві з яких займали США і Великобританія, унаслідок чого між цими державами і ФРН існувала тісна політична, економічна і культурна взаємодія. Усі англоамериканські запозичення, що прийшли в німецьку мову після 1945 року, уже фізично не могли бути зафіксованими в таких авторитетних німецьких лексикографічних джерелах, як словник Дудена, Варіга або Брокгауза.

В останні два десятиріччя спостерігається справжній бум англоамериканських запозичень у німецькій мові. Це явище привертає до себе неабиякий інтерес лінгвістів, про що свідчить велика кількість публікацій і досліджень, що констатують зростання кількості англо-американських запозичень. Роботи німецьких науковців, присвячені проблемам англоамериканського запозичення, мають в основному констатуючий, описовий характер. Деякі дослідження спрямовані на з'ясування причин, шляхів і різних аспектів англо-американського запозичення. Чимало робіт присвячено дослідженню історії окремих англо-американізмів, їх фіксації в лексикографічних джерелах, семантичному розвитку в мові-рецепторі. Автори цих робіт так чи інакше торкалися питань асиміляції та термінологізації англо-

американських запозичень у німецькій мові, проте слід зазначити, що ці питання потребують подальшого вивчення та аналізу [5; 7; 9; 10].

Проблемам англо-американського запозичення в галузі термінології на матеріалі німецької мови присвячено декілька кандидатських дисертацій.

Т.Г. Гавриленко у своєму дослідженні торкається важливої проблеми лексико-семантичної асиміляції запозичених термінів (англо-американізмів) у підмові обчислювальної техніки з урахуванням інтра- та екстралінгвістичних чинників і робить висновок про те, що здатність англо-американізмів служити професійно маркованими одиницями незалежно від рівня лексико-семантичної асиміляції може бути універсальною для всіх мов [2].

В.Ю. Бондаренко досліджує англо-американізми на матеріалі німецьких кардіологічних термінів. У своїй роботі вона доводить важливість англіцизмів як новітньої й актуальної частини німецької медичної термінології, визначає темпи і тенденції асиміляції англо-американізмів, обґрунтовує системний характер термінологічних запозичень [1].

Е.В. Червова аналізує особливості функціонування англословних елементів у сучасному німецькому публіцистичному тексті військового змісту [6].

Практично кожний учений, який вивчав запозичення, так чи інакше торкався розгляду позамовних (екстралінгвістичних) і власне мовних (інтралінгвістичних) причин запозичення іншомовних слів.

Так, С.В. Гриньов, проаналізувавши роботи багатьох лінгвістів, які висвітлювали дану проблему, зараховує до екстралінгвістичних такі причини:

- 1) культурний вплив одного народу на інший;
- 2) наявність усних або писемних контактів країн з різними мовами;
- 3) підвищення інтересу до вивчення тієї або іншої мови;
- 4) авторитетність мови-джерела (що іноді призводить до запозичення багатьма мовами і появи інтернаціоналізмів);
- 5) історично обумовлене захоплення певних соціальних верств культурою чужої країни;
- 6) умови мовної культури соціальних прошарків, що запозичують нове слово [5].

До переліку варто внести також такий чинник, як «новаторство нації в певній сфері діяльності».

Внутрішньолінгвістичними причинами запозичень є:

- 1) відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового предмета, явища або поняття;

2) тенденція до використання одного запозиченого слова замість описового звороту (тенденція до економії мовних засобів);

3) прагнення до підвищення і збереження комунікативної чіткості лексичних одиниць, яке полягає в усуненні полісемії або омонімії в мові-реціпієнті;

4) потреба в деталізації відповідного значення, розмежуванні деяких його смислових відтінків шляхом приєднання їх до різних слів (збагачення синонімії);

5) тенденція до експресивності, що веде до появи іншомовних стилістичних синонімів;

6) відсутність у рідній мові можливості утворити похідні, тоді як від запозичених синонімів вони можливі;

7) накопичення в мові однотипних слів з тенденцією виокремлення одного з подібних елементів і запозичення в такий спосіб морфем і словотворчих елементів.

Що стосується причин використання англо-американізмів у німецькій мові, то, крім вищезгаданих загальних, причини більшості запозичень мають свої особливості. Так, разом зі стислістю і експресивністю англійського виразу називають психологічну причину, тобто «відчуття неповноцінності» німецької нації після 1945 року, а також «відсутність думок» у носія німецької мови в момент «зустрічі з іноземним словом» та при номінації нового для німецької мови концепту.

Важливо наголосити і на такому екстралінгвістичному чиннику. З кінця Другої світової війни США є країною, культура якої активно поширюється по всьому світові, тоді як німці переживали «кризу» своєї ідентичності.

Г. Цифонун наводить аргументи так званих «прихильників» і «супротивників» англо-американського впливу на німецьку мову. На думку «прихильників» запозичень англійської мови, вона має, по-перше, структурну перевагу, тобто компактність англо-американських запозичень порівняно з пропонованими німецькими замінами; по-друге, це економічна перевага, пов'язана зі спрощенням комунікації в глобальних сферах глобального світу; по-третє, англійська мова дає можливість брати участь у світовій комунікаційній культурі (молодіжна мова, Інтернет). Супротивники англіцизмів стверджують, що, по-перше, німецька мова втрачає свою колишню потужність; по-друге, що вона перестає бути престижною; по-третє, що в німців недостатньо самосвідомості й вони не сприймають цінність власної мови як ознаку власної ідентичності [11].

Найактивніше запозичення відбуваються в таких п'яти сферах:

1) реклама: комунікація оферента та споживача;

2) комп'ютерні та інформаційні технології, новітні медіа;

- 3) економіка; комп'ютер
- 4) дозвілля: фітнес, мода;
- 5) молодіжна субкультура включно з поп-культурою.

Ці сфери мають особливий вплив на суспільну свідомість. Передусім тут формуються лексика та термінологія мови, поширюючись на інші субмови, у тому числі й на розмовну. Тут маємо справу з так званою «американізацією» суспільства з її позитивними наслідками для мови та суспільства.

Часто словники не фіксують англіцизмів, незважаючи на їх досить широке вживання. Очевидно, маємо справу зі співвідношенням між мовою та мовленням, між мовною системою та слововживанням. Можливо, йдеться про той випадок, коли частотність уживання слова пов'язана лише з певними обставинами, що спонукають його використовувати, або йдеться про так званий «денгліш».

"Denglisch" (Deutsch + Englisch) — сучасний німецько-англійський суржик, що непомітно і практично нестримно заповнює німецьку мову. Численні англіцизми та цілі фрази постійно потрапляють у мову, фактично шар сучасної англійської стає частиною німецької мови. Слід відрізнити англіцизми від денглішу. Денгліш, як правило, – нелітературний варіант мови, від якого застерігають мовознавці. Наприклад, речення «*Ich habe dir gestern eine E-Mail geschrieben*» містить англіцизм, а речення «*Ich habe dir gestern ge(e)mailt*» є прикладом денглішу [14; 17].

Питання про збереження німецької мови як національної постало останніми роками особливо гостро. У 1997 році професором доктором В. Кремером було засновано спілку «Німецька мова». На сьогодні це найбільше об'єднання Німеччини, що переймається мовними проблемами. Воно розділене на 23 регіональні групи і має свою наукову раду. Спілка ставить за мету зберегти самобутність німецької мови й захистити її передусім від англіцизмів.

Для вирішення цієї проблеми членами об'єднання було розроблено спеціальну програму, головна мета якої — максимальне зниження уживання в німецькій мові англо-американських запозичень, причому в усіх галузях життя німецького суспільства: у пресі, на радіо й телебаченні, у законодавчих, наукових текстах, мові реклами, а також в усному повсякденному спілкуванні.

Спілкою вже видано словник, так званий «Anglizismenliste», який розрахований на широкого споживача. У словнику легко знайти еквівалент англо-американському запозиченню й самому вирішити, яке зі слів (німецьке або англійське) використовувати.

Таким чином, багато німецьких лінгвістів роблять висновок, що тенденція збільшення словникового складу німецької мови за допомогою англо-американських запозичень набирає гротескних

форм. Ця проблема вийшла на державний рівень. Причому важливо підкреслити, що так звана «мовна політика» – це явище, характерне не тільки для Німеччини. Декілька десятиріч тому у Франції вийшов закон про «запобігання засміченню французької мови англійськими словами». Цей приклад наслідували Словаччина і Польща. При цьому органи влади виходили з того, що мова країни відображає її культуру, служить її національній своєрідності.

Ініціативи про захист німецької мови підтримують і німецькі політики. Після виборів до Бундестагу у вересні 2009 формується коаліція ХДС / ХСС і Вільної демократичної партії (ВДП). Нова коаліція погодила пропозицію щодо внесення змін до конституції, щоб прописати як одне з головних завдань держави захист німецької культури і мови.

Такі екстралінгвістичні фактори, безумовно, впливатимуть на процеси мовних запозичень. Можливо, зазнають змін лозунги на кшталт «Be Berlin» чи "Be Hard, Drink Soft!", не такою значною буде навала англіцизмів у ЗМІ.

Однак не слід сподіватися на зменшення термінологічних запозичень з англійської; якщо це й відбуватиметься, то тільки в перспективі, коли наслідки дії закону про захист німецької мови охоплять усі сфери життя, як це сталося з французькою.

Навпаки, у термінологічній галузі слід очікувати активної взаємодії і взаємовпливу різних терміносистем, що обумовлено інтеграцією наук та розвитком суспільства. Це стосується зокрема й запозичень з англійської.

Регулярні синтагматичні зв'язки та відношення запозиченого слова з питомими словами призводять до розвитку його семантичної означеності та самостійності, що виявляється в еволюції його внутрішньої та зовнішньої лексичної валентності, тобто здатності вступати в синтаксичні, лексичні, фразеологічні сполучення, поєднуватися з граматичними словотворчими морфемами, зазнавати процесів термінологізації та детермінологізації. Ставши регулярним у вжитку, запозичене слово іноді так відрізняється від свого первісного значення, що предметно-логічний зв'язок між “чужою” та вже “своєю” реалією або поняттям може втрачатися. Саме лексико-семантична система мови-джерела стимулює подальший розвиток або зникнення слова з лексичного фонду мови-реципієнта. Через об'єктивні причини, що викликають лексичне запозичення, стає можливим проникнення майже будь-якого англійського слова в німецьку мову.

Як правило, англомовний термін чи слово входить у німецьку мову зі збереженням правопису та звучання. Однак було б неправильно розглядати проникнення англіцизмів у німецьку

терміносистему тільки як односторонній процес. При запозиченні відбувається взаємодія англомовного терміна та мови-реципієнта, яка впливає на його адаптацію. З одного боку, структура термінів запозичується в терміносистему німецької мови без зміни або з незначною зміною їх звукового і графічного оформлення. З іншого боку, спостерігаються певні зміни на морфологічному рівні при адаптації у німецькій терміносистемі:

1. Запозичені іменники підпорядковуються правилам німецької мови й уживаються з артиклем: *der Cashflow, die Number, das Banking*.

2. Дієслова отримують типову для інфінітива флексію *-en*, відмінюються як слабкі дієслова й утворюють дієприкметники: *to check – checken, durchchecken, checkte, gecheckt; to order – ordern, ordernte, geordernt*.

Ich habe Standard für 20 € geordernt.

3. Запозичені прикметники підпорядковуються системі відміни прикметників німецької мови: *kein cooles Getränk, ein portabler PC*.

Für die Zukunft wünsche ich uns allen gemeinsam viel Kraft für unseren gemeinsamen Kampf für eine neue, faire Welt!"

4. Продуктивним є словотвір англомовних термінів, зокрема словоскладання. Слід особливо відзначити тип складних слів, які є структурними модифікаціями запозичених термінів. Часто англійському словосполученню відповідає німецький складний іменник: англ. *crisis management* – нім. *Krisismanagement*. Поряд з написанням разом складні слова в німецькій мові можуть бути графічно марковані дефісами між окремими компонентами: англ. *art director* – нім. *Art-Director*, англ. *investment banking* – нім. *Investment-Banking*.

Утім, взаємодія запозиченої англомовної лексики і системи мови-реципієнта відбувається не лише при адаптації, але й реалізується у процесах термінологізації та детермінологізації й потребує окремого більш детального розгляду.

Література

1. Бондаренко В.Ю. Новый структурный тип заимствований (на материале медицинских терминов) // Лексика и культура. – Тверь: Гос. ун-т, 1998.
2. Гавриленко Т.Г. Ассимиляция заимствованных терминов в немецком языке. – М., 1995.
3. Блумфилд Л. Язык. М., 1968.
4. Лейчик В.М. Место терминологии в системе современных наук // История отечественно-го терминологических исследований. – М., 1995. С. 305-321.
5. Гринев С.В. Введение в терминоведение. – М.: Московский лицей, 1993.
6. Червова, Е.В. Типы англо-американских элементов в текстах современных военных периодических изданий ФРГ. Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 Тверь, 1995.

7. Bär, J. A.: Fremdwortprobleme. Sprachsystematische und historische Aspekte. In: Der Sprachdienst 4/01 und 5/2001.
8. Broder Carstensen, fortgeführt von Ulrich Busse unter Mitarbeit von Regina Schmude. (3 Bde). Anglizismen-Wörterbuch: Der Einfluß des Englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945. Begründet von Berlin, New York. 2001.
9. Duden 2001 – Deutsches Universalwörterbuch. 4., neu bearb. u. erw. Aufl. Mannheim u.a.
10. Schäfer, W. Von Handys und Erbox. Zur Diskussion um Anglizismen im heutigen Deutsch. In: Deutsch als Fremdsprache 2/2002, S. 75-81.
11. Zifonun G. Überfremdung des Deutschen: Panikmache oder echte Gefahr? Institut für Deutsche Sprache, 2002.
12. Stichel Gerhard. Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel. Berlin, New York. (Hrsg.) 2001.
13. <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/germ1/mitarbeiter/niehr/anglizismen.html>
14. <http://de.wikipedia.org/wiki/Denglisch>
15. http://www.tu-chemnitz.de/phil/leo/rahmen.php?seite=r_wiss/schneider_anglizismen.php
16. http://de.wikibooks.org/wiki/Fruchtbringendes_Wörterbuch:_Vorwort
17. <http://www.vds-ev.de/denglisch/argumente/>

The article deals with the process of borrowing from English language into a term system of German and considers intra- and extralinguistic factors of loanword adaptations.

Key words: borrowing, anglo-amerikanizm, term system, sublanguage, adaptation, intra- and extralinguistic factors.

В статье рассматриваются вопросы заимствований с английского языка в терминосистему немецкого и анализируются интра- и экстралингвистические факторы заимствований.

Ключевые слова: заимствования, англо-американизм, терминосистема, субязык, адаптация, интра- и экстралингвистические факторы.